

Mətləb Ağa

Hər kəsdə belədir yaqın. Müəyyən yaş dövrünə qədər adama elə gəlir ki, hər şey, özü də, ətrafdakılar da daimidir, zaman keçsə də, heç nə dəyişməyəcək, hər şey olduğu kimi qalacaq. Buna görə də, məchul gələcək adama maraqlı və əlçatmaz görünür. Uşaqsansa, böyümək istəyirsən, böyüklərə həsədlə, maraqla baxırsan. Və bir gün böyüyürsən, sonra, təbii ki, qocalırsan və bu dəfə isə ötüb keçmiş həyatın arxasınca ümidsizcəsinə baxmalı olursan. Baxırsan və başa düşürsən ki, nahaq tələsirdin. Amma aydındır ki, əlindən heç nə gəlmir...

Nədən əmələ gəlir bu? Bəlkə, insan qocalıqca ölümə yaxınlaşdığındandır? Bəlkə, elə buna görə insan heç vaxt yaşadığı həyatın ölümlü olması ilə barışmır və bu onda bütün ömrü boyu əbədi var olmaq arzusunun (heç olmasa, arzusunun) hakim olmasına gətirib çıxarır, bunun mümkün olmayacağını başa düşür, ölümünə inanmasa da, bir gün öləcəyini bilir, amma daimi həyatı, var olmanı şiddətli bir ehtirasla arzulayır. Dünya mədəniyyətlərində, dinlərdə də bu istəyin ifadəsinə, müxtəlif yollarla təzahürünə hər addımda rast gəlinir, müxtəlif adət-ənənələr, mədəniyyətlər, ədəbiyyatlar bunun göstəricisidir ki, insan heç vaxt öləri olmağı ilə barışmır, barışmaq istəmir...

Kəndimizi qonşu kəndlə birləşdirən bir yol var. Uşaqılıqda buradan o qədər keçib o qonşu kənddə, Xocalıda yaşayan bibim-gilə getmişəm ki... Ancaq bu yaxınlarda yenə də, o yolla keçib gedəndə, birdən fikir verib gördüm ki, sən demə, Salyan- Neftçala asfalt yolu bu kənd yolunun lap yaxınlığından keçirmiş, heç beş yüz metr uzaqlıqda da deyilməmiş. Bəs necə olmuşdu ki, mən bu uzun illər boyu bunu görməmişdim? Burada həm də uşaqılıqda o qədər mal-qara otarmışdım ki... Ancaq yenə də, o yolun bu qədər yaxınlıqdan keçməsi heç vaxt diqqətimi çəkməyib. Elə bilmişəm ki, o yol çox-çox uzaqlardan keçir, görək bir xeyli gedəsən ki, o yola çatasan.

Necə olub? Yəqin ki, bu sualın cavabı elə yuxarıdakı abzasların içindədir. Uşaqılıqda hər şey insana uzaq, heç vaxt çatmayacağı məsafədə görünür. Ancaq sonra bir gün aydın olur ki, o əlçatmaz bildiyi uzaqlıq sən demə, elə burada, yaxınlarda, burunun ucunda imiş. Çox yox. Beş yüz metrlik uzaqlıqda.

Bu günlərdə baxdığım, National Geographic Channelin çəkdiyi "Kainatın sərhədinə yolculuq" adlı sənədli filmə deyilir ki, bizim Yer planeti kainatda qum dənəsindən də xırdaadır. Lakin National Geographic Channelin bu iddiasına şübhəylə yanaşmaq olar. Hər halda, mən elə yanaşmam. Nədən ki, ölçüsü haqqında heç bir anlayışımızın olmadığı kainat bəlkə qum dənəsindən də kiçikdir və yaxud bu ölçü-zaman anlaşılmazlığında hər hansı müqayisə üçün qum dənəsi, meyvə çəyirdəyi,

futbol topu ölçülərindən danışmaq belə yersiz görünürmü? Filmin iddia etdiyi kimi, əgər kainatın sərhədi varsa, onda bu sərhədin mövcudluğu hara qədərdir? Kainat bizim bildiyimiz, anladığımız bir məkan ölçüsündədir ki, onun da bir sərhədi olsun?

P.Merimenin "Tamanço" povestini oxuyanlar bilir. Müstəsna gücə, ağla, başqalarını öz arxasınca aparmaq qabiliyyətinə, möhkəm xarakterə malik olan Tamanço tamahı ucbatından öz zənci həmvətənlərini qul alverçisi, "Esperans" ikidorlu yelkənli gəmisinin kapitanı fransız Lödüyə dəyər-dəyməzinə satır, lakin sonradan iş elə gətirir ki, özü də satdıqları zəncilərlə eyni taleyi paylaşmalı olur və Lödünün "Esperans"ının göyertəsinə düşür. Bu dəfə də yalnız özünü, öz mənafeələrini düşünən Tamanço xilas olmaqdan ötrü, satılmaq üçün aparılan qulları gəmidə üsyana təhrik edir və bu dəfə könüllü Tamançonun arxasınca gedən zəncilər Lödü başda olmaqla, briqin ekipajını büsbütün öldürüb gəmidəki hakimiyyəti ələ keçirirlər. Lakin indi hamısına aydın olur ki, zənciləri satılmaqdan, bir qarın çörəyə işləməkdən də betər bir gələcək gözləyir (bilmirəm, "azadlıq hər şeydən üstündür, azad ölmək qul kimi yaşamaqdan min dəfə əzəldir, filan" kimi şüarlar burada bir işə yarayır mı?), belə ki, bu qullardan heç biri bu fransız gəmisini

Kainatın sərhədləri və yaxud Çingiz xanın ölümsüzlük arzusu

idarə etməyi bacarmır, buna görə də, yenə də Tamançonun təhriki ilə ağılsızcasına gəmidəki qayıqlara doluşub ucsuz-bucaqsız okeanda xilas olmağa can atır, ancaq indi də okeanda məhv olacaqlarını görüb yenidən gəmiyə qayıdırlar. Əlbəttə ki, Tamançonun bu avantürası zamanı da çoxlu ölənlər olur.

Sonra da aclıq və susuzluqdan hamı bir-bir ölür: "Bir neçə gündən sonra "Esperans" gəmisindəki keçmiş heyətdən Tamanço ilə Aişədən başqa heç kim qalmamışdı". Daha sonra Aişə də ölür, axıra tək qalmış Tamançonu bir ingilis gəmisini xilas edir. Məhz ingilislərin fransızlarla düşmən olmaları qiyamçı Tamançonu asılmaqdan xilas edir, çünki Lödü və ekipajı fransız idi, biz artıq bunu bilirik. Nəhayətdə, hərbi orkestrdə simbalçalan (zərb çalğı aləti) olan Tamançonu çox içmək və sətəlcəm öldürür. İbrətəməz əhvalatdır.

Yeri gəlmişkən, 1960-cı ildə "Azərbaycanfilm"də Prosper Merimenin "Matteo Falkone" adlı novellası əsasında qısametrajlı film də çəkilib ki, baş rolda da rəhmətlik Nodar Şaşıqoğlu oynayıb.

Deməli, insanın bacarığından və xarakterindən danışırıq.

Bir də, yuxarıda dediyim kimi, insanın ölümsüzlük, daima var olmaq, bu mümkün olmadıqca isə, həmişə xatırlanmaq, yadda qalmaq arzusu var.

Buna assosiativ olaraq, çoxumuzun bildiyi bir əhvalatı burda yazmazdan əvvəl, maraqlı üçün deyim ki, sən demə, dünyaya tarixində adı bilinən ilk terrorçu həmin yazacağım əhvalatın baş qəhrəmanı Efesli Herostrat hesab olunur. Onun bu yönündən dünya tarixinin ilki olmasını bu yaxınlarda öyrənib bilmişəm. Yəni tarixdə terrorçu adını ilk dəfə ona yaraşdırmışlar.

Ümumilikdə isə, Herostratla bağlı əhvalatı çoxdan oxumuşam. Herostratla bağlı həmin o məşhur əhvalatda deyilir ki,

bu adam bizim eradan əvvəl 356-cı ildə dünyanın yeddi möcüzəsindən biri kimi tanınan, Efesdə yerləşən Artemida (Diana) məbədinə yandırır ki, adı tarixə düşsün, insanların yaddaşında həmişə yaşasın, şöhrətlənsin və deməli, bununla bir növ ölümsüzlük qazanmaq istəyi reallaşsın.

Reallaşır da. Elə, ya belə. Necə də olsa, biz bu gün Herostratı xatırlayırıq və onun istədiyi də elə bu deyildimi? Lakin, düzdür, bəzi tarixi mənbələr həm də bunu da iddia edirlər ki, əslində heç də belə olmayıb, yəni, məsələ çoxumuzun bildiyimiz o məşhur əhvalatdakı kimi deyil.

Belə ki, Artemida məbədinin dələduz və tamahkar kahinləri xalqın məbədə verdiyi var -dövləti öz mənafeələri, ciblərinin xeyri üçün xərcləyiblər, ancaq bir gün işin üstünün açılacağından qorxduqlarına görə məbədi yandıraraq günahsız Efesli gənc Herostratın boynuna atıblar... Ola bilər...

Bir başqası da, ayrı cür ölümsüzlük qazanmaq istəyib ki, bunun haqqında da yazım.

Tarixçi və səyyah yazıçı, britaniyalı Con Men özünün məşhur "Çingiz xan" adlı tarixi romanında bu böyük fəhəhin həyatı, döyüşləri, arzuları və ölümü haqqında ətraflı danışır. Düzdür, öyrəşdiyimiz tarixi romanlardan fərqli olaraq kitabın dili çətin oxunur, bu da yaqın ki, görünür, müəllifin daha çox tarixi faktlara is-

tinad etməsindən, çoxlu arxiv materiallarından faydalanmasından, əsərdəki bədiliyin də bu arxiv faktlarının kölgəsində itib-batmasından irəli gəlir. Kitabı oxuyanda fikirləşirsən ki, müəllifi, Koreya yarımadasından Macarıstana qədər uzanan nəhəng imperiyadan, bu imperiyanın qurulmasını şərtləndirən əzəmətli döyüşlərdən, ziddiyyətli şəxsiyyətlərdən, qarışıq hadisələrdən daha çox məhz Çingiz xanın qəbrinin harada olması maraqlandırır.

Lakin nə qədər araşdırsa da, təxminən 500 səhifəlik kitabda belə, müəllif bu suala dəqiq cavab verə bilmir, baxmayaraq ki, Çingiz xanın adı keçən coğrafi yerlərdə özü şəxsən olub qarış-qarış gözərək bu suala cavab axtarır. Doğrudan da, maraqlı məsələdir. Çingiz xanın qəbrini harada yerləşir, necə olub? Əgər imperatorun qəbrini bu gün də heç cür tapmaq mümkün deyilsə və bu yüzilliklər boyu heç cür mümkün olmayıbsa, bu mübhəmlilik Çingiz xanın öz istəyi ilə olmayıb, yəni məzarının yerinin heç kimin bilməməsinə böyük xan özü istəməyibmi?

Bunu Çingiz xanın ölümsüzlük arzusu ilə bağlamaq olarmı?

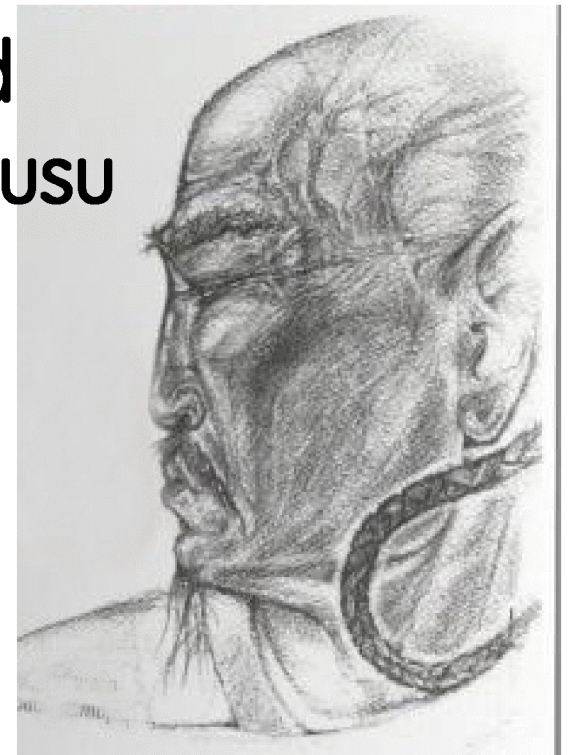
Başqa cür olmağı fikirləşə bilmirəm...

Con Men özü də kitabında təsdiq edir ki, böyük hökmdar Çingiz, bir daosizm təriqəti olan "Tsyunçen" ("Tam kamillik") təriqətinin başçısı, müdrik qoca Tsyunçunu (qocanın bu adı "Əbədi bahar" mənasını verir) elə-belə, boş yerə axtarıb görüşə dəvət etmədi, ondan ölümsüzlüyün, heç olmasa uzun ömürlülüğün sirrini öyrənmək istəyirdi. Təriqətin məşhurluğunun və Çingiz xanın diqqətini də cəlb etməsinin səbəbi məhz onun insan ömrünü uzatmaq ideyasını özünün əsas fəaliyyətinə daxil etməsi deyilsə, bəs nədə idi?!

Lakin, 10 min kilometrlik məsafədən, 4 illik yolçuluqdan sonra Çingiz xanla görüşən (bu vaxt Çingiz xanın 62, Tsyunçunun 73 yaşının olduğu deyilir) Tsyunçundan uzun ömür üçün ona dərman gətirib-gətirməməsinə soruşan imperator, müdrik qocadan "məndə həyatı qorumaq üçün dərman var, ancaq onu uzatmaq üçün yoxdur" cavabını eşitməli olur və bu səbəbdən görüş məyusluqla qurtarır.

Onda, həyatını uzatmağa nail ola bilməyən Çingiz xanın, heç olmasa, öləndən sonra, məzarının olduğu yeri gizlətməklə, bununla özünə bir növ ölümsüzlük qazanmaq istəməyi təbii görünürmü? Belə olub. Mən məhz belə olmasına inanıram. Görünən, ortada olan bir qəbrin olması, insanlara Çingiz xanın fəsilini, ölümlülüğünü xatırlatmayacaqdımı? Əlbəttə, xatırladacaqdı. Qəbir yoxdur və Çingiz xan ölümsüzdür, məkansızdır, göylərə çəkilib. İmperator öz ölümünə sirr qatmaqla özünü təkə zamanının insanları yox, gələcək nəsil üçün də ölümsüz saxlayacağını düşüncəyə, qoy gələcəkdə də insanlar elə fikirləşsinlər ki, Çingiz xan ölməyib, bir gün qayıda və yenidən onlar üzərində hökmranlığına doğru at çapa bilər.

Çingiz xan haqqında uydurulmuş

monqol nağıllarından birində əbəs yerə deyilmir ki, "Çingiz xan haradadır? O ölməyib... ağır yaralanmış Çingiz xan yuxuya gedir və bir daha oyanmır. Məgər müqəddəs Çingiz özünü sağalda bilməz?! Bir gün o sağalda ayılacaq və öz xalqını xilas edəcək."

Yəqin elə bunun nəticəsidir ki, bu gün Monqolustanda Çingiz xanı müqəddəs ruh hesab edirlər. Ruh isə əlbəttə, ölməzdir. Deməli, Çingiz xan öz məqsədinə nail olub, özünü başqaları üçün ölümsüzləşdirə bilib.

Ancaq mən başqa cür fikirləşirəm.

Ölümsüzlük insanın xarakterindən yaranan istəklərində və əməllərindədir.

Baxır ki, o nə düşünür və nə edir...

Baxmayaraq ki, fransız yazıçısı Andre Moruanın təbirincə desək, insanın xarakteri elə bir şeydir ki, onu dəyişmək mümkün deyil, ancaq ona təsir etmək mümkündür, lakin bu təsiretmə də nəticəsiz olur, yəni insan onu başqa cür olmağa məcbur edən həmin şərait dəyişdikdən sonra yenə də öz əvvəlki xarakterinə qayıdır.

Vəssalam.